

COVID-19'UN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ VE SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE COVID-19 DÖNEMİNDE UYGULANAN MALİYE VE PARA POLİTİKALARI

Mikail PEHLİVAN* & Abdurrahman KAYA** & Seda Selin KELEŞ***

Öz

Çin'in Hubei eyaletindeki Wuhan şehrinde Aralık 2019'da ortaya çıkan yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgını ülke ekonomilerini son dönemde eşine az rastlanırs bir biçimde etkilemiştir. Günümüz ekonomileri; işçiler, firmalar, tedarikçiler, tüketiciler, bankalar ve finansal araçlar gibi birçok parçadan oluşan karmaşık bir ağıdır/sistemdir. Bu sistemde herkes bir başkasının çalışanı, müşterisi, kiracısı, tedarikçisidir. Süregelen bu işleyişte ani bir kesinti, bireysel olarak rasyonel olsa bile toplumsal anlamda felaketle sonuçlanacak olaylar zincirini tetikleyebilir. İşte, Covid-19 salgını nedeniyle gerçekleşen kesinti böyle bir durumu ifade etmektedir. Nitekim bu virüs ülkeleri ekonomik, siyasal, sosyal ve daha birçok yönden etkilemiştir. Dolayısıyla ülkelerin bu virüse karşı önlemler alması ve politikalar geliştirmesi gerekliliği doğmuştur. Bu politikalar ekonomik, siyasi, sosyal olmak üzere birçok alanı kapsasa da bunlar arasında en çok önem verilenler ekonomi politikaları olmuştur. Bu bağlamda, çalışmada seçilmiş ülke ekonomileri ve Türkiye ekonomisindeki salgın öncesi ve sonrası makroekonomik göstergelerdeki değişimler, Covid-19'un bu ekonomiler üzerindeki etkileri ve bu etkilere karşı alınan önlemler kapsamında gerçekleştirilen maliye ve para politikalarının neler olduğu üzerinde durulmaktadır. Sonuç olarak Türkiye ve diğer seçilmiş ülkelerin salgının olumsuz etkilerini ortadan kaldırma noktasında para politikalarından ziyade maliye politikalarından daha fazla yararlandıkları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Kriz, Maliye politikası, Para politikası.

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, mikailpehlivan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7273-333X>

** Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi İİBF Finans ve Bankacılık Bölümü, abdurrahmankaya@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8869-5155>

*** Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü, selin.kuzu@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3439-1153>

MACROECONOMICS EFFECTS OF COVID-19 AND FISCAL AND MONETARY POLICIES IMPLEMENTED IN SELECTED COUNTRIES DURING THE COVID-19 PERIOD

Abstract

The new type of coronavirus (Covid-19) pandemic that emerged in Wuhan, Hubei, China in December 2019 has exceptionally affected world economy recently. Today, economy consists of a complex network/system consisting of many parts such as workers, firms, suppliers, consumers, banks and financial intermediaries. In this system, everyone is someone else's employee, customer, tenant, supplier. A sudden interruption in this ongoing process, even if it is individually rational, can trigger a socially catastrophic events. The interruption due to Covid-19 epidemic expresses such a situation. As a matter of fact, this virus has affected countries in economic, political, social and many other ways. Therefore, it is necessary for countries to take measures and develop policies against this virus. Although the policies may cover many areas including economy, politics and social; economic policies play a more significant role. In this context, this study focuses on the changes in macroeconomic indicators of selected country's economy and Turkey's economy before and after the pandemic, Covid-19's impacts on these economies and applications of fiscal and monetary policies against these impacts. Consequently, it can be said that both Turkey and other selected countries used more fiscal policies rather than monetary policies in order to eliminate the negative effects of the epidemic.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Crisis, Fiscal policy, Monetary policy.

Giriş

Merkezi Wuhan olan ve 2019 yılının Aralık ayından itibaren görülmeye başlanan Covid-19 salgını nedeniyle ülke ekonomileri birçok olumsuzlukla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ülkeleri ekonomik, siyasal, sosyal ve daha birçok yönden etkileyen bu virüs insan hayatının olağan işleyişini de çok fazla etkilemiştir. Neredeyse dünyadaki bütün ülkelerde uygulanmaya başlayan sokağa çıkma yasakları ile birlikte çoğu yaşamsal aktiviteler gibi ekonomik aktiviteler de sekteye uğramıştır. Özellikle üretimin yavaşlaması hatta bazı sektörlerde tamamen durması, seyahat yasakları ve birçok üründe ithalat-ihracatın yasaklanması ülke ekonomilerini darboğaza ve çıkmazlara sürüklemiştir. Üretimin yavaşladığı bu dönemde tüketim yavaşlamamış aksine bazı alanlarda daha da çok artmıştır. Bu durum yani üretim olmadan tüketim yapılması ülke ekonomilerindeki rezervlerin erimesine, bu tüketimlerin karşılanması için para basılmasına ve genel olarak belli maliye ve para politikalarının uygulanması gerekliliğine sebep olmuştur.

Covid-19 ekonomiler üzerinde birçok olumsuzluk meydana getirmiştir, ancak bunların başında sağlık sistemlerine ve sağlık harcamalarına etkisi gelmektedir. Birçok ülke bu salgın sürecinde salgınla mücadele, salgın hastalığın önlenmesi ve salgına yakalanan hastaların tedavi edilmesi için büyük miktarlarda kamu harcaması yapmıştır. Bu süre zarfında, devletlerin çokça ihtiyaç duyduğu oksijen tüpleri, maske, test ve tanı kitleri gibi olağan dışı sağlık giderleri ekonomiler üzerinde yük oluşturmaya başlamıştır.

Birçok işyerinin kapanması veya belli saatlerde çalışma usulüne geçilmesi ile birlikte birçok kişi ücretsiz izin almak zorunda kalmıştır. Yukarıda bahsedilen üretimin yavaşlaması, ancak tüketimin devam etmesi gibi, insanların işinden ücretsiz izin alması da tüketimlerini etkilememiş, özellikle temel mal ve hizmet alımına yönelik tüketim artarak devam etmiştir. Bu süreçte devletlerin işinden ayrılmak zorunda kalan ve ücretsiz izne çıkmak zorunda bırakılan bireylere yardım yapması kaçınılmaz hale gelmiştir. Reel üretimin çok fazla düştüğü böyle bir zamanda bu şekilde desteklemeler yapmanın bütçe üzerinde ilerleyen dönemlerde etkisini daha net hissedeceğimiz yükler oluşturması muhtemeldir.

Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Covid-19 salgınının ekonomi üzerindeki etkisi teorik açıdan ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise salgının seçilmiş ülke ekonomileri ve Türkiye ekonomisi bağlamında makroekonomik etkileri üzerinde durulmakta ve devletlerin salgın döneminin olumsuz etkilerini en aza indirmek ve bunu yaparken de ekonomik dinamikleri mümkün olduğunca az etkilemek için gerçekleştirdikleri maliye ve para politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Covid-19 virüsünün yaratmış olduğu salgının etkilerini ve bu salgın sonrası alınan tedbirleri inceleyebilmek için kriz, kriz yönetimi, ekonomik kriz gibi kavramları iyi tanımlamak ve krizin bulaşma kanalları gibi hususları dikkate almak önemlidir.

1.1. Kriz Kavramı, Kriz Yönetimi ve Covid-19 Salgını

Kapsamlı bir tabir ile kriz, bir organizasyonun veya ülkenin iç veya dış çevresel bir unsurdan kaynaklı ortaya çıkan, insanları fiziksel veya zihinsel olarak tehdit edebilen, firmaların iflasına neden olabilen ve normal yönetim prosedürleri kullanılarak krizle başa çıkmaya çalışan varlıkların yaşama kabiliyetini tehlikeye atabilen planlanmamış bir olay olarak ifade edilebilir (Kash ve Darling, 1998, s. 179; Okumus ve Karamustafa, 2005, s. 943). Doğası gereği aniden ortaya çıkan ve önceden tahmin edilemeyen kriz olgusu, etkili bir müdahale sistemi ile güçlü bir yönetim anlayışı gerektirmektedir. Kriz olgusunun negatif tarafının yanı sıra aynı zamanda yeni fırsatlar oluşturması ve ciddi bir öğrenme sürecini içermesi bakımından pozitif bir yanı da bulunmaktadır.

İster içsel ister dışsal bir nedenden olsun insan ve toplum yaşamında sosyal, psikolojik, ekonomik, mali, siyasi, tıbbi ve doğal krizler görülebilmektedir. Yöneticilerin bunu bilerek hareket etmesi gerekmektedir. Her şeyin olağan sürecinde ilerlediği zamanlarda yönetim belirgin değildir. Yönetim becerisi özellikle olağanüstü zamanlarda ön plana çıkmakta ve özel bir anlam ifade etmektedir. Etkin bir kriz yönetiminin olmadığı durumda siyasi, ekonomik ve sosyal kurumların ayakta kalma olasılıkları düşüktür

(Demirtaş, 2000, s. 355). Bu çerçevede, Tablo 1 ile krize neden olan etmenler sınıflandırılmaktadır.

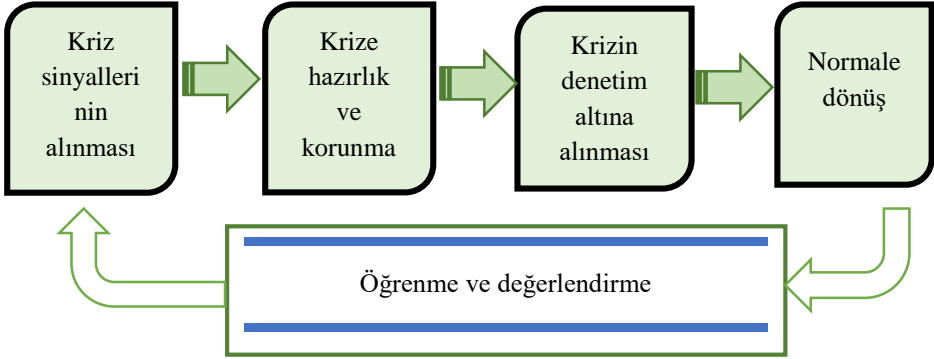
Tablo 1. Krizin Etmenleri

1. Çevresel (Dışsal) Etmenler	(1) Ekonomik sistem ve durum
	(2) Teknolojik gelişmeler
	(3) Toplumsal ve kültürel unsurlar
	(4) Hukuki ve siyasi unsurlar
	(5) Uluslararası çevresel unsurlar
	(6) Doğal faktörler
2. Örgütsel (İçsel) Etmenler	(1) Örgütsel yapı
	(2) Yönetimin niteliği

Kaynak: Can, 2002, s. 333-336.

Çevresel faktörler dinamik yapısı nedeniyle kriz oluşumunda en önemli etken olmaktadır. Örgütsel yapı ve yönetimin niteliği ise yöneticilerin ve kurumların kriz zamanındaki esnekliği ile ilgilidir. Örgütsel yapı, kriz zamanındaki değişimlere adapte olamayacak kadar katı ve bununla beraber örgüt üst yönetimi bu adaptasyon sürecini izleme, veri toplama ve yorumlama noktasında yetersiz ise kriz yönetiminde başarı sağlamak pek mümkün görülmemektedir. Şekil 1 ile de görüldüğü üzere kriz yönetimi sürecinin amacı krizi en az kayıpla atlatarak normale dönüşü gerçekleştirebilmektir.

Şekil 1: Kriz Yönetimi Süreci

Kaynak: Can, 2002, s. 339.

Krizler şu ana kadar birçok kategori altında farklı şekillerde incelenmişlerdir ve kriz yönetimi, ciddi bir stratejik planlama gerektirmektedir (Kovoor-Misra, Clair ve Bettenhausen, 2001; Richardson 1994). Şekil 1 ile de uyumlu olan şu dört aşama kriz yönetiminde önem arz etmektedir: (i) Kriz öncesi aşama (prodromal crisis stage), kriz sinyallerinin alındığı ve böylece krizin önlenildiği veya en azından krizin zararlarının minimuma indirilmesi için gerekli tedbirlerin alındığı aşamadır. (ii) Akut kriz aşaması (acute crisis stage), krizin başladığı yani, krizin başlamadan önlenilebileceği fırsatının artık mümkün olmadığı süreci ifade etmektedir. Bu süreçte yönetim krizin zararını kontrol altına alabilmesi için acil eylem planını devreye koymalıdır. (iii) Kronik kriz aşaması (chronic crisis stage), krizin semptomlarının her zaman açıkça ortada olduğu zaman dilimidir. Bu aşama, bazı kurumlar için fırsat iken, bazıları için iflas anlamına gelmektedir. Krizi

iyi bir şekilde inceleyip anlama, yorumlama, bireyleri ve firmaları destekleme ve iyileşme süreci bu aşamada başlamaktadır. (iv) Çözülme aşaması (crisis resolution stage), krize hazırlık ve korunma noktasında, krizin denetim altına alınmasında nelerin yanlış nelerin doğru yapıldığına dair bir çözümleme ve hangi noktalarda iyileştirmeler yapılması gerektiği hakkında saptamalar içeren bir süreçtir. Bu süreç normale dönüş, öğrenme ve değerlendirme gerçekleşinceye kadar devam etmektedir (Kash ve Darling, 1998, s. 180-182).

Covid-19 salgını, kriz tanımına uygun bir şekilde ani ve beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan yerelden tüm küreye yayılan ekonomik kaynaklı olmayan [doğal faktörlerden kaynaklı (sağlık)] fakat ülke toplumları ve ekonomileri üzerinde ciddi etkiler ve sonuçlar doğuran bir sosyo-ekonomik krizdir. Günümüz itibarıyla ülkelerin, Covid-19 krizinde üçüncü aşama olan kronik kriz aşamasında buldukları söylenebilir. Bu aşamada kriz, ekonomiye çoktan sirayet ettiğinden, iç etmenlerin yapısı ve yönetimi krizin başarılı bir şekilde yönetiminde çok önem arz etmektedir.

1.2. Ekonomik Kriz Kavramı ve Türleri

Klasik iktisat öğretisinde teorik anlamda kriz sözcüğü yerine “iş çevrimleri” ya da “konjonktür dalgaları” gibi ifadeler kullanılmakta ve bu tür dalgalanmalar da genellikle ani dışsal şoklar ya da bazı yanlış karar süreçlerine dayandırılmaktadır (Önder, 2009, s. 15). Burada önemli nokta şudur ki bir olayın kriz olarak ifade edilebilmesi için ani ve beklenmedik bir biçimde oluşması gerekmekte, aksi halde konjonktürel dalgalanmalar kriz olarak addedilmemektedir. Bu bağlamda ekonomik kriz, üretimde ciddi bir darboğaza girilmesi, fiyatlar genel seviyesinde ani ve beklenmedik bir biçimde düşme veya yükselme, iflaslar, işsizlik oranında ani ve beklenmedik bir artış vb. faktörlerin makro ve mikro açılardan, ülke ekonomisini, firmaları ve bireysel girişimleri olumsuz yönde etkilemesidir (Aktan ve Şen, 2001).

Ekonomik krizlerin sınıflandırıldığı Tablo 2 ile ifade edildiği üzere, ilk üç kriz türü (enflasyon krizleri, kur krizleri ve parasal değişimler) bir para biriminin satın alma gücünün keskin bir şekilde düştüğü durumları temsil etmekte; dördüncü ve beşinci türler, varlık değerindeki düşüşleri yansıtan durumlardır, ya genel olarak büyük bir hisse senedi fiyatlarındaki düşüşü (varlık fiyat balonlarının patlaması) ya da banka net varlık değerlerinde büyük bir düşüşü (bankacılık krizleri) ifade etmekte; sonuncu tür kriz ise, devlet borcunun (iç borç ve dış borç krizleri) temerrüde düşmesi ile ilgilidir.

Tablo 2. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Niceliksel kriterlerle tanımlanan krizler:

- 1. Enflasyon krizi:** Sürdürülebilir yıllık enflasyonun %20 oranını aşması.
- 2. Kur krizi:** Yıllık olarak kurun %15 ve daha fazla oranda düşmesi (R&R) veya nominal döviz kurunun %10 ila %25 arasında değer kaybı (F&R).
- 3. Parasal değişimler:** Dolaşımdaki madeni paraların metalik içeriğinde %5 veya daha fazla oranda azaltma yapılması (tağış) veya yeni para biriminin, çok değer kaybetmiş bir önceki para biriminin yerini alması.
- 4. Varlık fiyat balonlarının patlaması:** Reel hisse senedi fiyatlarında kümülatif olarak %25 veya daha fazla oranda düşüş yaşanması.

Bir olayın meydana gelmesi ile tanımlanan krizler:

5. Bankacılık krizi: Bankacılık paniği ve likidite krizine (M&R) yol açan iki tür olay ifade edilebilir: (i) Ya bir veya daha fazla finansal kurumun kapatılmasına, birleşmesine veya kamu sektörü tarafından devralınmasına yol açan banka işlemleri ya da (ii) diğer finansal kurumlar için bir dizi benzer sonucun başlangıcını işaret eden önemli bir finansal kurumun (veya kurumlar grubunun) kapatılması, birleşmesi, devralınması veya büyük ölçekli devlet yardımı yapılması.

6. İç veya dış borç krizi: Ülkenin iç veya dış borçlarını ödemede temerrüde düşmesi.

Kaynak: Bordo ve Meissner, 2016 (M&R); Frankel ve Rose, 1996 (F&R); Reinhart ve Rogoff, 2009 (R&R).

Ekonomik krizler yukarıdaki sınıflandırmayı da kapsayacak biçimde reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak iki başlık altında toplanabilir. Reel sektör krizleri mal, hizmet ve işgücü piyasalarında ciddi daralmalar biçiminde kendini gösterebilen; bu bağlamda, mal ve hizmet piyasasındaki ani ve beklenmedik fiyat artışlarına enflasyon krizi, fiyat düşüşlerine deflasyon krizi, fiyatlar genel seviyesinin yatırımları teşvik edecek seviyede olmamasına durgunluk krizi, fiyatlar genel seviyesi yükselirken ekonominin daralmasına stagflasyon krizi, işsizlik oranlarının sürdürülemez noktaya gelmesine ise işsizlik krizi denilmektedir. Finansal krizler ise, asimetrik bilgidен kaynaklı ters seçim ve ahlaki tehlike nedeniyle fonların etkin bir biçimde verimli yatırımlara kanalize edilmesinde ortaya çıkan sorunlar olup; döviz ve hisse senedi gibi finans piyasasındaki ciddi fiyat dalgalanmalarına kur krizi (esnek kur sistemi uygulanan ülkelerde döviz kuru krizi ile kur değişimleri kast edilirken, sabit kur sistemi uygulanan ülkelerde ödemeler dengesi krizi ile döviz rezervi azalmaları kast edilmektedir), bankaların yükümlülüklerini yerine getirememeleri ve iflas etmeleri gibi vb. durumlara ise bankacılık krizi denilmektedir (Kibritçioğlu, 2001; Mishkin, 2001; Uruş, 2019, s. 34-35).

1.3. Ekonomik Krizlerin Bulaşma Kanalları ve Covid-19 Bağlamı

Bulaşıcılık kavramı ile, sonuçları itibarıyla ekonomiyi önemli derecede etkileyecek bir olayın aniden başka ülkelere sıçraması kastedilmektedir. Finansal ve ekonomik değişkenlerde tedbirler alınması gereken ani şoklar haricinde, ülkeleri genel olarak etkileyen ekonomik şoklar (uluslararası faiz oranları ve petrol fiyatları gibi) bulaşıcılık dahilinde kabul edilmemektedir. Ancak bunların ciddi anlamda ortak hareket etmesi ile ülkeler üzerinde ortak bir şoka neden olmaları durumunda bulaşıcılık söz konusu olmaktadır (Kaminsky, Reinhart ve Vegh, 2003, s. 55-56). Bulaşıcılık; nedenleri itibarıyla iki şekilde kategorize edilebilmektedir. Birincisi, küresel veya yerel nitelikteki şokların, gerçek ve finansal bağlantılar nedeniyle ülkeler arasında iletilebildiği “temel ilişkilerden bulaşma”dır. Bu noktada, ülkelerin işbirliklerinin derecesi ve bu krizleri iletme mekanizmalarının gücü önemli olmaktadır. İkincisi ise, makroekonomik ilişkilerden bağımsız olarak gerçekleşen “irrasyonel olgu” olarak tanımlanan ve krizin bulaşmasına neden olan, güven kaybı, artan riskten kaçınma, sürü psikolojisi gibi nedenlerin

yatırımcıların kararlarını etkilemesinden kaynaklanmaktadır (Dornbusch, Park ve Claessens, 2000, s. 180). Bu bağlamda, krizlerin temel bulaşma kanalları, uluslararası ticaret, rekabetçi devalüasyonlar, asimetrik bilgi ve finansal bağlantılardan oluşmaktadır. Bu faktörler, birbirinden bağımsız değil; birbiri ile bağlantılı unsurlardır. Bunlara ek olarak, krizlerin bulaşma kanalları olarak “Günahkâr Üçlü” diye adlandırılan uluslararası sermaye akımı, sürpriz şoklar ve ortak borç verenlerden söz edilmektedir (Kaminsky, Reinhart ve Vegh, 2003, s. 60).

Uluslararası ticaret, yerel krizlerin ticaret bağlarıyla diğer ülkelere taşınması ve makroekonomik şokların uluslararası arenaya yayılmasında bir kanal görevindedir. Bu nedenle, krizlerin bir ülkeden diğerine sıçramasında etken olan faktörlerden birisidir. Birbiriyle ticari olarak bağlantılı olan veya uluslararası ticarete birbirine rakip olan ülkelerin, ticari avantaj sağlamak amacıyla veya finansal kriz nedeniyle devalüasyona gitmesi sonucu potansiyel bir krizin tetiği çekilmiş olabilir. Çünkü rakip ülkelere birinin devalüasyon yapması, söz konusu ülkeler arasında ihracat ve ithalat dengesini bozacağından, diğer ülkelerin de devalüasyon yapma durumları gündeme gelebilir. Karşılıklı devalüasyonların yapılması uluslararası yatırımcıların piyasadan sermayelerini çekmelerine ve söz konusu ülkelere kredi vermemelerine sebep olabilir. Bu durumda, rekabetçi devalüasyonlar, krizin yayılmasına neden olmaktadır (Sönmezay, 2014, s. 42).

Asimetrik bilgi dolayısıyla yatırımcının makroekonomik benzerliğe sahip ülkeleri aynı şekilde değerlendirmesi sonucu, tüm yatırımlarıyla ülkelerden çıkması veya kriz olan bir ülkeden çıkarak, benzer kırılgan makroekonomik özelliklere sahip bir ülkeye giriş yapması ile krizin yayılmasına neden olabilmektedir (Kaminsky, Reinhart ve Vegh, 2003, s. 58). Ayrıca, bilgiye erişmenin bir maliyeti olduğundan yatırımcıların, daha fazla bilgiye sahip olduklarını düşündükleri yatırımcıları takip etmeleri sürü psikolojisi olarak adlandırılmakta ve yatırım kararlarını etkilemesi sonucu krizlerin yayılmasına neden olmaktadır (Sönmezay, 2014, s. 43-44).

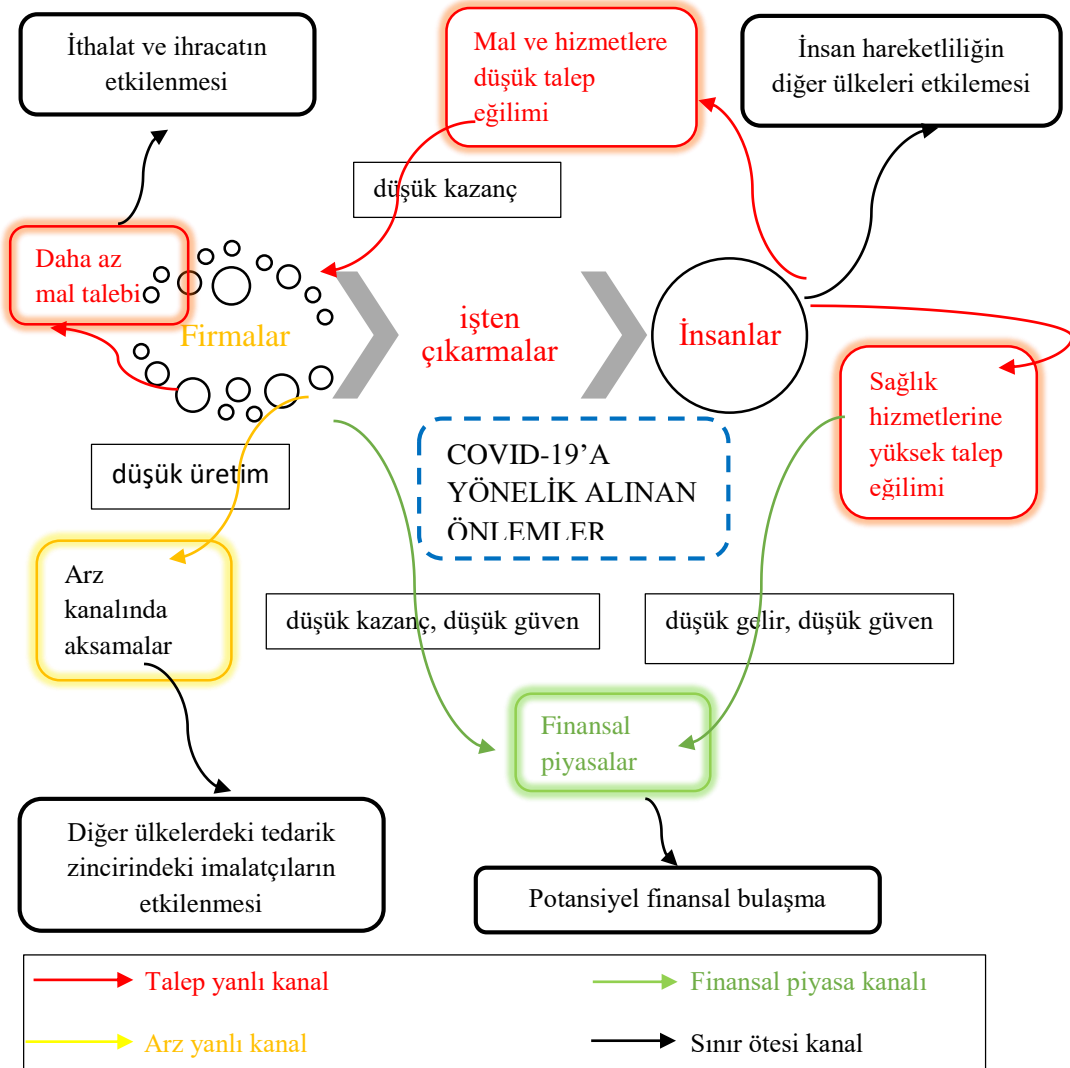
Finansal bağlantılar içerisinde ise, uluslararası sermaye akımı ile ortak borç verenler olarak devletler ve uluslararası bankalar önemli rol oynamaktadır. Bulaşıcılığı yüksek olan krizlere¹ bakıldığında uluslararası sermaye akımının önemli oranda arttığı ve kriz öncesinde aniden durduğu görülmektedir. Birden fazla ülkeye borç veren bir kreditorün olması durumunda ise, olası bir tehlike durumunda kreditor tüm yatırımlarını geri çekerek krizin oluşumuna sebep olabileceği gibi, yayılmasına da neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, ortak borç verenler, dolaylı olarak bankalar aracılığıyla da krizin yayılmasına neden olabilmektedir (Kaminsky, Reinhart ve Vegh, 2003, s. 61).

¹ Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde meydana gelen ve uygulanmakta olan sabit döviz kuru sisteminin terk edilmesine neden olan Döviz Kuru Mekanizması (Exchange Rate Mechanism-ERM) Krizi: Finlandiya, 1992; Tekila Krizi: Meksika, 1994; Asya Krizi: Tayland, 1997; Rusya Krizi, 1998; Brezilya Krizi, 1999; Arjantin Krizi, 2001; Türkiye Krizi, 2001.

Uluslararası finansal aktörlerin kararları da krizlerin yayılmasına neden olabilmektedir. Dışa açık ülkelerin, bu kararlardan etkilenme riski daha yüksektir. Sermaye kontrolleri gibi birtakım yollarla tedbir alan, tamamen dışa açık olmayan ülkeler ise, krizlerin bulaşıcılığından korunma ihtimalleri daha yüksektir.

Ülkelerin içinde bulunduğu mevcut koşullarda insan sağlığının korunması ekonominin korunması ile aynı anlama gelmektedir. Covid-19 salgını ekonomide hem reel hem de finansal krizlere neden olabilecek, bulaşıcılığı insan kaynaklı olan, fakat ekonomik krizlerin bulaşma kanallarını da etkileyen ve şiddetlendiren bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, Şekil 2 ile Covid-19'un ekonomiyi etkilediği kanallar gösterilmektedir.

Şekil 2: Covid-19 Salgının Ekonomiye Bulaşma Kanalları

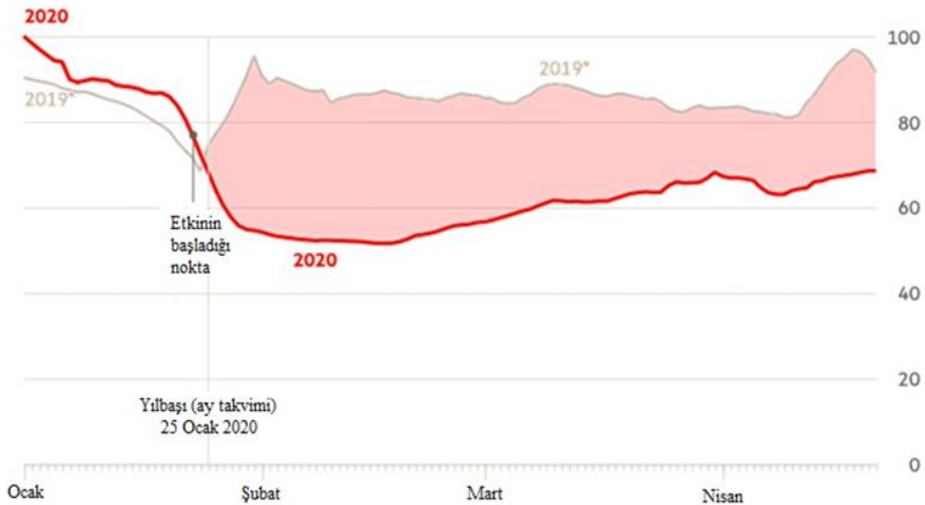
Kaynak: Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2020.

Şekil 2'den de yola çıkarak Covid-19'un doğrudan insan faktörü üzerinde olan etkisi dikkate alındığında, reel, finansal ve psikolojik kanallardan ekonomiyi etkileyerek yukarıda ifade edilen ekonomik krizlerin çıkmasına ve başka ülkelere bulaşmasına neden olduğu söylenebilir.

1.4. Covid-19 Salgınının Ekonomi Üzerindeki Etkisi

Günümüz ekonomileri; işçiler, firmalar, tedarikçiler, tüketiciler, bankalar ve finansal araçlar gibi birçok parçadan oluşan karmaşık bir ağdır/sistemdir. Bu sistemde herkes bir başkasının çalışanı, müşterisi, kiracısı, tedarikçisidir... Süregelen bu işleyişte ani bir kesinti, bireysel olarak rasyonel olsa bile toplumsal anlamda felaketle sonuçlanacak olaylar zincirini tetikleyebilir (Gourinchas, 2020, s. 33; Ichino ve ark., 2020). İşte, Covid-19 salgını nedeniyle gerçekleşen kesinti böyle bir durumu ifade etmektedir. Çünkü salgın nedeniyle hem ülkelerin kendi piyasa işleyişleri hem de Çin ekonomisindeki üretim kesintileriyle birlikte küresel tedarik zincirlerinin işleyişi bozulmuştur (Şekil 2 ve Şekil 3) (Araz ve ark., 2020; Ivanov, 2020). Çin'den gelen girdilere bağlı olarak, büyüklükleri ne olursa olsun, dünya çapındaki firmalar üretimde daralmalar yaşamaya başlamıştır. Çünkü Çin ekonomisi, dünya ekonomisinin %16'sına tekabül etmektedir (Fernandes, 2020). Ayrıca ülkeler arasında ulaşımın sınırlanması, küresel ekonomik faaliyetleri daha da yavaşlatmıştır. En önemlisi, tüketiciler ve firmalar arasındaki bazı panikler olağan tüketim kalıplarını bozmuş ve piyasa anomalileri yaratmıştır. Bu panik, olağanüstü anlardaki tedarik zincirinin geleneksel tedarik zincirinden çeşitli sebeplerden dolayı (zaman ve altyapı kısıtı, arz ve talepteki belirsizlikler gibi) daha az etkin olmasından kaynaklanmaktadır (Apte ve ark., 2016; Gopinath, 2020, s. 41-45; McKibbin ve Fernando, 2020, s. 45; Sherman, 2020).

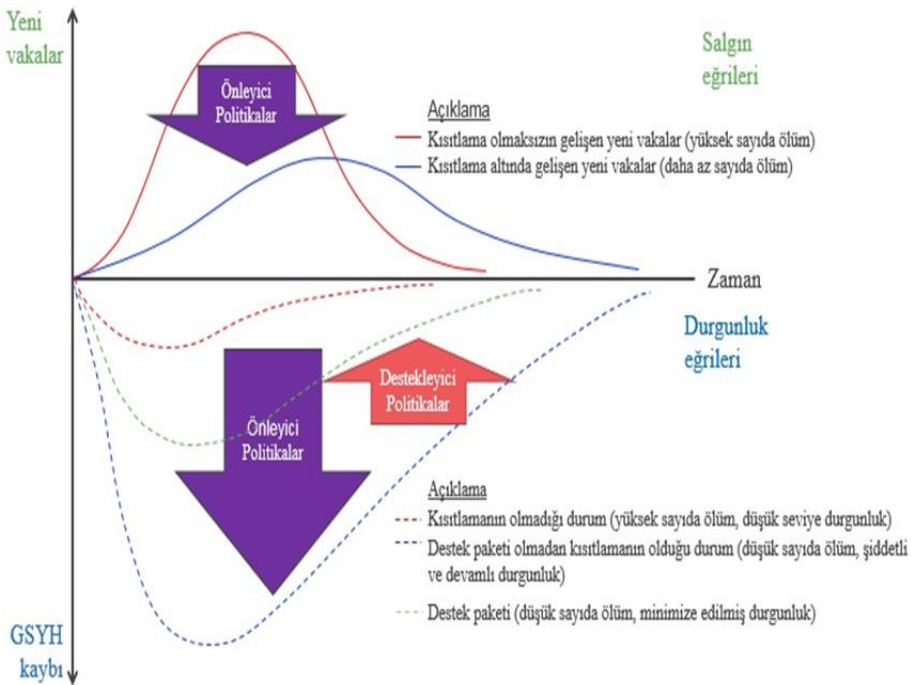
Şekil 3: Şekil 3. Covid-19'un Çin Ekonomisine Etkisi

Kaynak: Financial Times, 2020.

Bu koşullarda, faiz oranlarının düşürülmesi merkez bankaları için olası bir yanıt olmakla birlikte, gerçekleşen şok sadece talep yönetimi sorunu değil; para, maliye ve sağlık politikası tepkileri gerektirecek çok yönlü bir krizdir. Çünkü gerçekleşen makroekonomik şokun (Şekil 5) doğasına bakıldığında piyasa tabanlı bir krizden kaynaklanmamaktadır. Bu süreçte, hükümetler işçilerin çalışmasını ve tüketicilerin tüketmelerini engellemektedir. Bu durum arz ve talep yönlü durgunluğu derinleştirmektedir. Dolayısıyla durgunluk, kasıtlı ve kaçınılmazdır. Fakat hükümetlerin üretime, tüketime ve yatırıma “sert bir duruş/kesinti (hard stop)” koymaları ekonomiyi, tıbbi nedenlerden ötürü oluşan durgunluğu gerekenden daha uzun ve derin yapacak şekilde zarara uğratması söz konusudur (Baldwin, 2020; Gourinchas, 2020, s. 31-32). Şekil 4’te de görüldüğü üzere, herhangi bir müdahalenin olmadığı durumda durgunluk en az seviyede seyrederken, ölüm oranları yükselmektedir. Müdahale edildiğinde ise, ölüm oranları düşerken, gerçekleşen durgunluk (üretim, tüketim ve yatırımın baskılanması nedeniyle) çok yüksek düzeylere çıkmaktadır. Fakat gerçekleştirilecek uygun ekonomi politikaları ile durgunluk düzeyinin hafifletilebileceği de görülmektedir.

Şekil 4: Durgunluğun Minimize Edilmesi

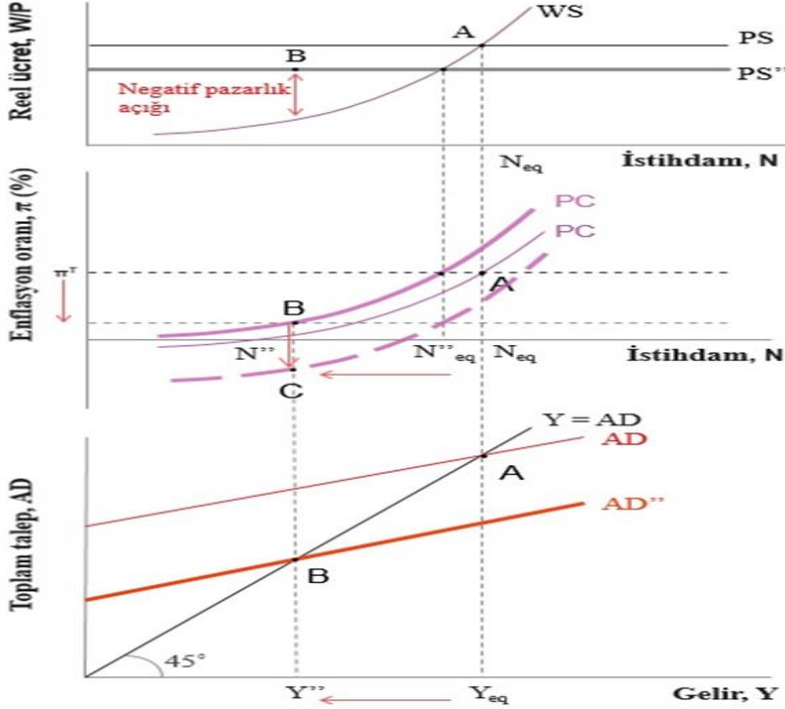

Kaynak: Baldwin, 2020.

Şekil 5’te ise, Covid-19 nedeniyle yaşanan makroekonomik şok, esas itibarıyla reel sektörden kaynaklı bir arz şokunun işgücü piyasasını da etkileyerek talep şokuna neden olması gösterilmektedir. Buna göre, üretim

şoku, fiyat belirleme eğrisinin² (PS-price-setting curve) aşağı doğru kaymasına neden olmuştur. Bu durum istihdamda yeni dengenin N^{eq} noktasında yani, daha düşük istihdam seviyesinde oluşmasına neden olmaktadır. Ardından gerçekleşen enflasyon şoku³ Philips eğrisinin (PC-philips curve) yukarı kaymasına neden olmaktadır (PS ile PS'' arasındaki fark pozitif pazarlık açığını göstermekte, bu da enflasyonun arttığını ifade etmektedir). Üretimin azalması ve işsizliğin artması ise toplam talep eğrisinin (AD-aggregate demand) aşağı kaymasına neden olurken, gelirden yeni denge noktası Y'' noktasına, istihdam ise N'' noktasına gerilemektedir. Son olarak, enflasyon düşmüş ($A \rightarrow B \rightarrow C$, dezenflasyon), AD eğrisinin aşağı kayması PC eğrisinin de aşağı kaymasına neden olmuş ve böylece işsizlik, denge noktasının aşağısında olduğundan negatif pazarlık açığı⁴ (bargaining gap) oluşmuştur. Bu sürecin uzun sürmesi yani, toplam talebin düşük düzeyde seyretmesi deflasyon krizine yol açabilir.

Şekil 5: Covid-19 ve Makroekonomik Şok

Kaynak: The Core Team, 2020, Phillips eğrisi ile ilgili açıklama için, unit 15.6; arz şoku modeli için, unit 15.7; talep şoku modeli için, unit 15.10.

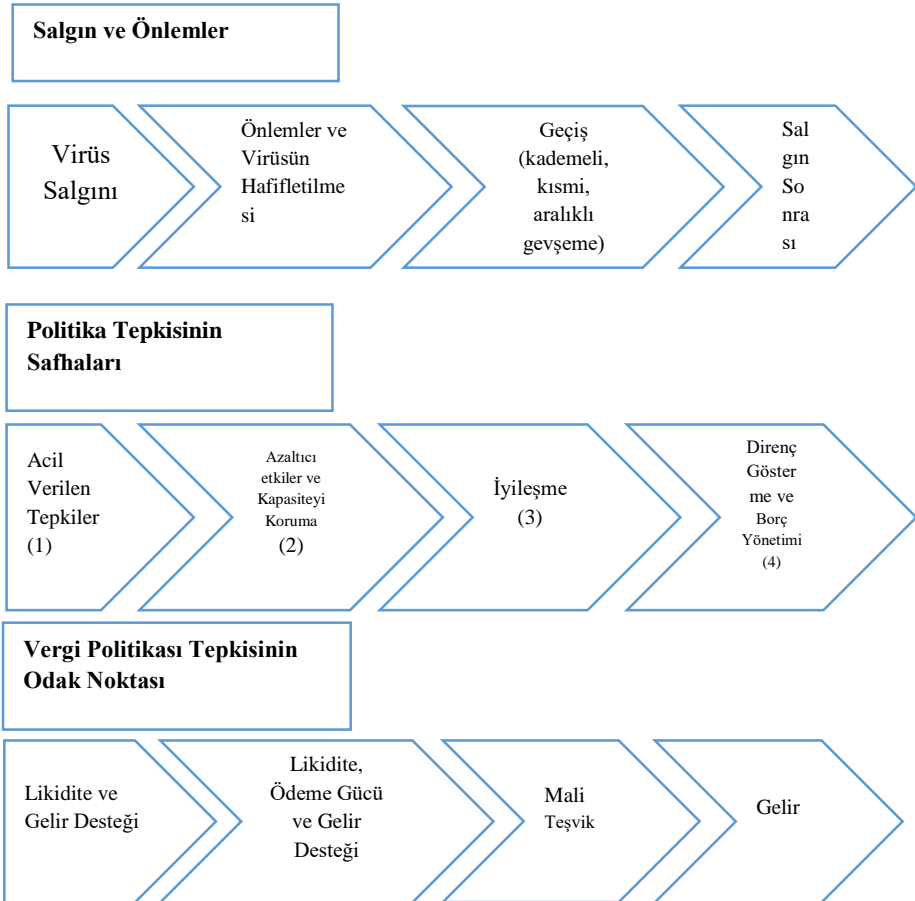
² Ücret belirleme eğrisi (WS-wage setting curve), işçileri çalışmaya teşvik edecek düzeyde olan reel ücreti; fiyat belirleme eğrisi (PS-price-setting curve), piyasadaki tüm firmaların kârlarını maksimize etmek üzere belirledikleri fiyat düzeyini ifade etmektedir.

³ Şekil üzerinde enflasyon şoku ayrıyeten gösterilmemektedir.

⁴ Pazarlık açığı (bargaining gap), firmaların işçilere çalışmaya teşvik edecek düzeyde verdikleri gerçek ücret (WS-wage setting curve) ile firmaların çalışmaya devam etmeleri için maliyetlerin üzerinde belirledikleri fiyat (PS-price setting curve) arasındaki farkı ifade etmektedir. Pozitif pazarlık açığı, enflasyonun olduğunu; negatif pazarlık açığı ise durgunluğun olduğunu ifade etmektedir.

Covid-19 salgının finansal sistem üzerindeki etkileri; virüsün dünyaya ne kadar yayıldığına ve ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerine, uygulanacak maliye ve para politikalarının etkinliklerine ve bankacılık sektöründeki olası kırılmalara karşı yapılacak düzenlemelere ve adaptasyona (yani, iş modellerinde, kurum yapılarında mevcut durumu avantaja çevirecek inovatif gelişmelere) bağlı olmak üzere, bu krizin hızlı bir şekilde atlatılması veya 2008 Küresel Krizi gibi dünyayı ekonomik anlamda etkilemesi ihtimali söz konusudur (Baldwin ve Tomiura, 2020, s. 67; Beck, 2020, s. 73; Brodeur ve ark., 2020, s. 2; Gaspar ve Mauro, 2020; Lustig ve Mariscal, 2020). Bu nedenle ülke yönetimleri, firmaları ve hanehalklarını Covid-19 salgınının etkisine karşı korumak için güçlü parasal ve mali tedbirler alması gerekmektedir. Çünkü yatırımcılar için belirsizliğin giderilmesi ve öngörülebilirliğin artırılması, sermaye çıkışlarının önlenmesi ve finansal istikrarın sağlanması için somut ve kararlı adımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Adrian, 2020). Bu çerçevede, Şekil 6 ile verilen projeksiyon önem arz etmektedir.

Şekil 6: Salgın Öncesi ve Sonrası Politika Aşamaları

Kaynak: OECD, 2020, s.10

Salgın döneminde uygulanacak maliye politikaları salgının aşamalarına göre değişiklik göstermektedir. Şekilde yer verildiği gibi virüs salgının başladığı ve bulaş riskinin azaltılmaya çalışıldığı 1. aşamada salgından olumsuz etkilenen hanehalkı ve firmalara likidite ve gelir desteği sağlanmalıdır. Önlemlerin artırıldığı ve virüsün etkisinin azaltılmasının hedeflendiği 2. aşamada bulaş riskinin azaltılması amacıyla uzun süreli kısıtlama yaşayan hanehalkı ve firmalar için likidite desteğinin sağlanabilmesi için daha geniş kapsamlı ve sürdürülebilir vergi politikaları uygulanmalıdır. Virüs salgınından alınan tedbirlerin kademeli olarak gevşetildiği 3. aşamada, artan işsizlik, ekonomik belirsizlik hanehalkı ve firmaların borçlarının birikmesi karşısında mali teşviklerle ekonomi canlandırılmalıdır. Salgın sonrası dönemde olan 4. aşama ise bozulan mali dengenin düzeltilmesi için vergi politikalarının artırıldığı dönemdir (OECD, 2020, s. 9-10).

2. COVID-19'UN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ VE COVID-19'A YÖNELİK UYGULANAN MALİYE VE PARA POLİTİKALARI

Covid-19 salgınıyla birlikte dünya son dönemlerde benzeri görülmeyen bir krizle karşılaşmıştır. Bu krizin makroekonomik etkileri ve bu etkilere yönelik uygulanan politikalar ise krizin büyüklüğünü ve ciddiyetini çok net bir biçimde göstermiştir. Birçok ülke bu salgının makroekonomik etkilerini bertaraf edebilme noktasında kamu müdahalesini çare olarak görmüştür.

2.1. Covid-19'un Makroekonomik Etkileri

Birçok ülke virüs salgını sonrası mali tedbirler almış ve bunun üzerine çalışmalar yapmışlardır. Özellikle salgının merkez üssü haline gelen Avrupa'da birçok ülke sıkı tedbirler almak zorunda kalmıştır. Kısıtlamalar dolayısıyla ekonomilerde meydana gelen daralmaları önleyebilmek için maliye ve para politikaları devreye sokulmuştur.

Maliye ve para politikaları kapsamında en etkin çözümlerden birine Almanya imza atmıştır. Salgından etkilenen firmaları desteklemek için Devlet Kalkınma Bankası aracılığıyla 500 milyar euro'luk bir kredi paketi hazırlanmaktadır. Salgından etkilenen firmaların vergi ödemelerinde ertelemeye gidilmesi kararlaştırılmış ve buna bağlı olarak izne ayrılan, iş gidemeyen vatandaşların maaşlarının karşılanması için çalışmalar başlatılmıştır. Bavyera eyaletinde ise yönetim bazı firmalardan hisse satın alarak firmaların iflas etmesi ihtimaline karşı 10 milyar euro'luk fon oluşturmuştur. İngiltere'de stopaj vergilerini erteleme, küçük işletmelere 25 bin sterlin hibe verilmesi, mortgage ödemelerinin üç ay süreyle ertelenmesi, 330 milyar sterlin'lik devlet garantili kredi açılması gibi ekonomik önlemler alınmıştır. Fransa'da kurumlar vergisinin ertelenmesi, firmaların ve çalışan kesimin kayıplarını telafi amacıyla 45 milyar euro'luk destek paketi verilmesi, işe gidemeyen çalışanların maaşlarının ödenmesi, firmalara 300 milyar euro'luk kredi garanti desteği sağlanması yönünde mali önlemler alınmıştır. İtalya'da ise salgınla beraber 3 milyar euro'su sağlık harcamalarına olmak

üzere 25 milyar euro'luk acil yardım paketi açıklanmıştır. Kendi içinde çalışanlara bir defaya mahsus olmak üzere 500 euro para yardımı yanı sıra, işini kaybetmiş olanlara da ek destekler sağlanacağını duyurmuştur. İspanya da bu süreçte İtalya'yla benzer politikalar gütmüştür (Euronews, 2020).

Amerikan Merkez Bankası (FED-Federal Reserve) daha önce faiz indirimine gitmiş ve 700 milyar dolarlık tahvil alımında bulunacağını açıklamıştır. Ayrıca bu paketin dışında repo piyasasına verdiği parayı bir kez daha artırmış, gecelik repo tutarını 175 milyardan 500 milyar dolara çıkarmıştır. FED'in bu denli genişleme politikası gütmesinin amacı da piyasadaki likidite sıkışıklığını çözmeye çalışması olarak nitelendirilmektedir. (Yapı Kredi Bankası, 2020, s. 1) Bunların dışında FED, daha önceden sadece Avrupa Birliği (AB), İsviçre, İngiltere, Kanada, Japonya merkez bankalarına sağladığı swap olanağını 19 Mart 2020'de aldığı kararla içlerinde İsveç, Norveç, Singapur, Yeni Zelanda, Brezilya, Meksika, Avustralya, Danimarka ve Güney Kore'nin olduğu dokuz ülke merkez bankasına da sunmuştur. FED'in parasal önlemlerinin yanında, Avrupa Merkez Bankası da piyasalara likidite bağlamında destek vermek amacıyla 18 Mart 2020'de 750 milyar euro'luk kamu ve özel kesime ait tahvil alımı paketi açıklamıştır (TCMB, 2020; Vakıfbank, 2020).

Covid-19 ile beraber bazı ülkeler önlem paketleri açıklarak, ek bütçeler getirerek, bütçe kalemleri arasındaki transferlere esneklik sağlayarak, bütçe değişiklikleri yaparak ekonomilerindeki daralmaları ve aksaklıkları gidermeye çalışırken, bazı ülkeler ise bu önlem paketleri yerine çeşitli kararlar almakla yetinmiş veya salgını çok fazla ciddiye almamıştır. Ancak geçmiş yıllardaki ve 2020 yılının başındaki bazı değişkenlere baktığımızda durumun ne kadar ciddi olduğunu görmek hiç de zor değildir. Tablo 3'te bazı küresel ekonomik göstergeler yer almakta ve bu göstergeler salgının daha başından itibaren dünya ekonomisi üzerinde meydana getireceği daralmayı ve akabinde ekonomilerde yaratmış olduğu krizi açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 3: Covid-19 Dolayısıyla Küresel Ekonomik Göstergelerde Meydana Gelen Değişimler

	30.03.2018	30.03.2019	01.01.2020	30.03.2020	Yıl Başına Göre Değişim (%)	Son Bir Yıllık Değişim (%)	Son İki Yıllık Değişim (%)
Brent Petrol Fiyatı	67,6	69,0	66,2	22,7	-65,7	-67,1	-66,4
MSCI Dünya Endeksi	2066	2131	2358	1852	-21,4	-13,1	-10,3
MSCI Gelişen Ülkeler Endeksi	1169	1058	1114	832	-25,3	-21,3	-28,8
MSCI Türkiye Endeksi	1551	1272	1502	1161	-22,7	-8,7	-25,1
VIX Endeksi	23,6	13,7	13,8	53,5	287,6	290,5	126,6
DXY Endeksi	90,0	97,2	96,6	99,0	2,5	1,8	10,0
EURO/Dolar	1,23	1,12	1,12	1,10	-1,8	-1,8	-10,5
Dolar/TL	3,90	5,58	5,95	6,65	11,70	19,2	70,5
Euro/TL	4,91	6,27	6,67	7,31	9,60	16,6	48,9

Kaynak: investing.com, 2020

Tablo 3'te yer alan MSCI endeksleri, yabancı yatırımcıların diğer ülkelerdeki yatırım fırsatlarını değerlendirme, riskleri ve potansiyel beklentileri tahmin etmeye fayda sağlayan bir göstergedir. Bu göstergelerdeki düşüş özellikle 2020 yılının mart ayında çok ciddi boyutlara ulaşmış ve önceki yıllarla kıyaslandığında yabancı yatırımların diğer ülkelere yatırım yapma güdülerinin çok büyük ölçüde azaldığı görülmüştür. Tablodaki diğer göstergelerden biri olan VIX ise global açıdan piyasa riskini ölçmeye çalışan ve yatırımcıların korku göstergesi olarak tanımlanan bir endekstir. Bu endeksin de 2020 yılının mart ayında 2020 yılının ocak ayına göre neredeyse üç kat arttığı gözlenmektedir. Önceki yıllarla kıyaslandığında ise yatırımcıların korkularının aşırı derecede arttığı belirtilebilmektedir. DXY ise doların dünya üzerinde en çok işlem gören altı tane ulusal para birimi karşısında değeri olarak tanımlanan bir endekstir. Endeks yükseliyorsa doların diğer kurlar nezdinde değerlendirildiği, endeks düşüyorsa diğer kurlar nezdinde doların değerinde azalma olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 3'te görüldüğü üzere DXY endeksinde özellikle son iki yıllık değişim oranına bakıldığında ciddi bir yükseliş olduğu belirtilmektedir. Bu durum dünya üzerinde en çok işlem gören altı ulusal paraya sahip olan ülkelerde rezerv paranın arttığı yorumuna sebep olabilmektedir. Dolar/TL ve Euro/TL paritesinde son iki yıllık değişim çok yüksek olarak görünse bile, bu yükseliş 2018 yılından itibaren Türkiye'de meydana gelen dövizdeki artış hızı ve TL'deki değer kaybından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Brent petrolün fiyatındaki ani düşüşler ve yatırım beklentilerinin düşmesi de ekonomik daralmanın boyutlarını tahmin edebilmek açısından faydalıdır. Bunların yanında yatırımcının yeni yatırım alanları aramaktan korkması, risk almaktan çekinmesi de yatırımların azalmasına, buna bağlı olarak da istihdamın ve üretimin düşmesine ve küresel ölçekte bir resesyona gidilmesine yol açmaktadır.

Tüm bunların yanında Covid-19'un ülke ekonomilerinde derin yaralar açtığı ve ülke ekonomilerini ciddi bir krize soktuğu çok net bir şekilde görülmektedir. Tablo 4'te yer alan bazı makroekonomik göstergeler ülke ekonomilerinin karşı karşıya olduğu ekonomik bunalımı özetler niteliktedir.

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerin Son Üç Yıllık Makroekonomik Göstergeleri

Yıl	2018				2019			
	GSYİH (Trilyon Dolar)	Enflasyon (%)	Büyüme (%)	İşsizlik (%)	GSYİH (Trilyon Dolar)	Enflasyon (%)	Büyüme (%)	İşsizlik (%)
ABD	20.61	2.44	2.92	3.90	21.43	1.81	2.16	3.67
İngiltere	2.86	2.30	1.34	4.02	2.83	1.70	1.46	3.77
İtalya	2.09	1.14	0.94	10.62	2.00	0.61	0.34	9.97
Almanya	3.96	1.73	1.26	3.40	3.86	1.45	0.55	3.15
Fransa	2.79	1.85	1.79	9.03	2.71	1.11	1.50	8.45
İspanya	1.42	1.68	2.43	15.27	1.39	0.70	1.95	14.12
Çin	13.84	2.10	6.75	4.27	14.34	2.90	6.11	4.32
Arjantin	0.51	34.28	-2.56	9.22	0.44	53.55	-2.08	9.78

Avustralya	1.42	1.91	2.94	5.30	1.39	1.61	2.16	5.16
Rusya	1.65	2.88	2.53	4.84	1.68	4.47	1.34	4.58
Türkiye	0.77	16.33	2.95	10.89	0.76	15.18	0.91	13.67
Yıl	2020							
Ülke	GSYİH (Trilyon Dolar)	Enflasyon (%)	Büyüme (%)***	İşsizlik (%)				
ABD	20.93	1.23	-11.2	8.09				
İngiltere	2.71	1.00	-3.70	4.48				
İtalya	1.88	-0.13	-9.10	9.12				
Almanya	3.80	0.51	-5.50	3.02				
Fransa	2.59	0.47	-9.10	8.02				
İspanya	1.27	-0.32	-11.60	15.54				
Çin	14.72	3.32*	1.80	4.37				
Arjantin	0.38**	42.02	-12.90	10.43				
Avustralya	1.35	0.85	-3.80	6.47				
Rusya	1.47	3.38	-4.30	4.42				
Türkiye	0.72	12.28	-1.30	13.92				

* 2020 yılı ilk 3 çeyreğin ortalaması alınarak oluşturulmuştur.

** 2020 yılı tahmini verileridir.

*** 2020 yılı tahmini verileridir.

Kaynak: OECD, 2021, World Bank, 2021a ve IMF, 2021 verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 4 ile son üç yılda yukarıda belirtilen ülkelerdeki bazı makroekonomik ekonomik göstergelerdeki değişiklikler verilmektedir. Bu değişkenler GSYİH, enflasyon, büyüme ve işsizlikten oluşmaktadır. Salgın döneminin etkilerini görebilmek açısından bu üç yıl önemlidir. Tabloya göre, dünya ekonomisinde en önemli paya sahip olan ülkelere birisi ABD’de GSYİH, 2018’den 2019 yılına geçişte artarken, salgının da etkisiyle 2020 yılında azalmıştır. Bu durum Rusya için de geçerli olmaktadır. Tablodaki diğer birçok ülke için ise 2018’den 2019’a geçişte GSYİH’de düşüş gözlenmiş ancak 2019’dan 2020’ye geçişte meydana gelen düşüş daha sert olmuştur. Bu ülkelere örnek olarak İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya ve Türkiye verilebilir. Burada da salgının etkilerini daha net görmek mümkündür. Almanya, Arjantin ve Avustralya’da ise bu iki yıldaki geçişlerde daha dengeli bir düşüş gözlenmektedir. Çin’de ise son üç yılda GSYİH’de salgına rağmen bir yükseliş gözlenmektedir.

Tablo 4’teki enflasyon oranlarına baktığımızda GSYİH’de olduğu gibi Çin’in diğer ülkelere farklılaştığı görülmektedir. Çin’in enflasyon oranlarında son üç yıla bakıldığında bir yükseliş olduğu söylenebilmektedir. Çin’in yanı sıra kronik enflasyon sıkıntısıyla boğuşan Arjantin’in de enflasyon oranlarında 2018’den 2019’a geçişte bir yükseliş gözlenmektedir. Salgının etkisiyle de 2020 yılında enflasyon oranı düşmüştür. Ancak Çin’de GSYİH artışıyla beraber bir enflasyon artışı gözlenirse de Arjantin’de durum daha farklı olmuş, 2018 ve 2019 yıllarında GSYİH aynı kalırken enflasyonda artış görülmüştür. Rusya’da ise 2018’den 2019’a geçişte enflasyon oranı artmış, 2020 yılında ise salgının da etkisiyle enflasyon oranı düşmüştür.

Covid-19 sonrası dünyada en çok merak edilen ekonomik göstergelerden biri de ülkelerin büyüme oranları olmuştur. Dünya çapında birçok ülkede büyüme tahminleri olumsuz olurken, salgın dönemini olabildiğince az negatif büyümeyle kapatma yolları aranmaya başlanmış ve bunun için çalışmalar yapılmıştır. 2020 yılında tablodaki ülkelerden sadece Çin pozitif büyüme gerçekleştirmiş, ancak bu ülkenin bir önceki yıla göre büyüme oranı ciddi ölçüde düşmüştür. Zaten 2018 yılından itibaren tablodaki çoğu ülkede büyüme anlamında bir azalma olduğu bellidir, ancak bu azalma 2020 yılında dünyayı kasıp kavuran Covid-19 ile beraber sert şekilde düşmüştür. 2018 yılından 2019'a geçişte sadece İngiltere ve Arjantin'in büyüme oranları artmış, tablodaki diğer ülkelerin büyüme oranları düşmüştür. Arjantin'in büyüme oranındaki artış ise küçülmenin azalması yani, negatif büyümenin düşmesi şeklinde olmuş, pozitif büyüme gerçekleşmemiştir. 2019'dan 2020 yılına geçişle birlikte tablodaki tüm ülkelerin büyüme oranları düşmüş ve Çin hariç diğer ülkeler negatif büyüme sergilemiştir. Özellikle ABD, İspanya ve Arjantin gibi ülkelerde küçülmenin çift haneli rakamlara çıkması, İtalya ve Fransa'da çift haneli rakamlara yaklaşması dünyadaki ekonomik daralmaları çok net bir şekilde göstermektedir.

Tablo 4, son üç yıla ilişkin işsizlik rakamları hakkında da bizlere ipuçları sunmaktadır. Tablodaki ülkeler, GSYİH, enflasyon, büyüme gibi değişkenlerde olduğu kadar net bulgular vermese de ülkelerin bazılarında salgın dönemiyle işsizlik oranlarının arttığını, bazılarındaysa salgına rağmen işsizlik oranlarının düştüğünü söylemek mümkündür. Bazı ülkelerde ise ilginç bir şekilde salgın öncesi artan işsizliğin salgınla birlikte düştüğü gözlenmektedir. Tablo 4'e göre İtalya, Almanya, Fransa, İspanya ve Rusya'da son üç yılda işsizlik oranları sürekli düşmüştür. Yani, salgının daraltıcı etkileri bu ülkelerde birçok ekonomik değişkeni olumsuz etkilese bile işsizlik üzerinde beklendiği kadar olumsuz etki yaratmamıştır. Çin ve Arjantin'de son üç yılda işsizlik oranlarında artış seyri görülmektedir, fakat 2020 yılındaki artışın salgınla bir alakasının olduğunu söylemek güçtür. ABD, İngiltere ve Avustralya'da salgın öncesi düşme eğiliminde olan bir işsizlik varken, salgınla birlikte işsizlik artmaya başlamıştır. 2018'den 2019'a geçişte işsizlik oranı düşmüş, ancak 2019'dan 2020 yılına gelindiğinde işsizlik oranı artmıştır. Bu artışın salgınla ilgili olduğu söylenebilir.

Türkiye'de 2018'den 2019'a geçişte GSYİH'nin düştüğü gözlenmiş, 2020 yılında da bu düşüş devam etmiştir. Türkiye'de GSYİH düşüşü 2020 yılına özgü olmamış, daha önceki yıllardan süregelen çeşitli iktisadi koşulların varlığıyla salgın dönemindeki daralan ekonominin birleşmesi bu düşüşü meydana getirmiştir. Türkiye'de 2018'den 2020'ye gelinirken işsizlik oranı artmıştır. İşsizlikteki bu yükselişin sebebi sadece salgınla açıklanamamakta, 2018 yılından beri süregelen ekonomideki olumsuz gidişatın bu yükselişte payının olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4'ten de anlaşılacağı üzere son yıllarda dünyada gözlemlenen bir daralma sonucunda GSYİH, büyüme, enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik değişkenlerde olumsuz bir tablo ortaya çıkmaya başlamış ve Covid-19 salgını

ile başlayan dönem bu daralmayı ciddi bir biçimde derinleştirmiştir. Bunun yanı sıra, işsizliğin bazı ülkelerde azaldığı gözlenirse de işsizlikle mücadele kapsamında da birçok ülke salgın döneminde önlemler almıştır. Birçok ülke iktisadi ve sosyal anlamda politikalarını değiştirmiş ve salgını hafifletici, işsizliği azaltıcı, büyümenin düşmesini engelleyici politikalar oluşturmaya gayret etmiştir. Bu çabalar ülke ekonomilerine de haliyle bir yük oluşturmuştur.

2.2. Covid-19'a Yönelik Uygulanan Maliye ve Para Politikaları

Covid-19 salgını ile birlikte ekonomideki daralmalar ve dünya ekonomilerinde meydana gelen krizler, ülke ekonomilerinin ve uluslararası kuruluşların bazı tedbirleri almalarını gerekli kılmıştır. Bu tedbirler en liberal ülkeden en devletçi ülkeye kadar neredeyse bütün dünya ülkelerinde gerekli hale gelmiştir. Tablo 5 ile Covid-19 kapsamında bazı ülkelerin maliye ve para politikaları ile almış oldukları önlemleri görmek mümkündür.

Tablo 5: Covid-19 ile Mücadelede Ekonomi Politikaları

Ülkeler	Alınan Önlemler	
	Maliye Politikaları	Para Politikaları
ABD	<ul style="list-style-type: none">-Afet yardımı fonunun serbest bırakılması-CARES Yasası kapsamında 2 trilyon dolarlık virüs yardım paketi hazırlanması (Bu yasa kapsamında işsizlik yardımları, gıda yardımları, hibeler, vergi indirimleri, çiftçi destek ödemeleri, kredi ve kredi garantileri ve sağlık harcamalarının payının artırılması gibi maliye politikası önlemlerine yer verilmiştir)-Bir defalık vergi iadesi-İşsizlik yardımlarının artırılması-Mükelleflerin stopaj sorumluluklarının ertelenmesi	<ul style="list-style-type: none">-Faiz oranlarının %0,5 düşürülmesi-FED'in, 125 milyar dolarlık tahvil alımına gitmesi ve esnaf, KOBİ ve diğer çalışanlar için 300 milyar dolarlık bir kredi programı hazırlanmasına karar vermesi-Öğrenci kredilerindeki faiz ödemelerinin iptali-SWAP olağanı tanınan ülke sayısının artırılması-Döviz operasyonlarının vadesinin uzatılması
İngiltere	<ul style="list-style-type: none">-Stopaj vergilerinin ertelenmesi-Zorunlu izne çıkartılanların maaşlarının %80'ninin ödenmesi-Turizm ve hizmet sektörünün vergilerinin 2020 yılı boyunca ertelenmesi-KOBİ ölçeğinin altındaki birçok firmaya destek ödemeleri-Konut kredisi ödemelerinin ertelenmesi	<ul style="list-style-type: none">-Devlet garantili kredi açılması-Küçük ve orta ölçekli işletmelere cirolarının dörtte biri kadar düşük faizli kredi sağlanması-150 milyar sterlinlik ek para basımı-Varlık alım programının miktarının artırılması
İtalya	<ul style="list-style-type: none">-Sağlık sistemi için fazladan fon ayrılması-Vergi ve kredi ödemelerinin dondurulması-Ailelere gelir desteği, KOBİ'lere hibeler ve vergi ertelemeleri-İşçilere ilave gelir desteği ve kısa süreli çalışma programının uzatılması-Finansal ve reel piyasalarda iş yapan firmalar için vergi ertelemesi yoluyla teşvikler	<ul style="list-style-type: none">-Kredi olanaklarının ve miktarının artırılması-KOBİ'ler ve bazı hane halkları için kredi geri ödemelerinin tehir edilmesi-Bankaların orta ve büyük ölçekli firmaların finansmanını sağlaması için likidite ve borç verebilme teşvikleri
Almanya	<ul style="list-style-type: none">-Mart ve haziran aylarında iki ek bütçe kabul edilmesi	<ul style="list-style-type: none">-İhracatçılar ve ihracatı finanse eden bankalar için genişletilmiş kredi garantileri-Eyalet düzeyinde kredi garantileri verilmesi

Covid-19'un Makroekonomik Etkileri ve Seçilmiş Ülkelerde Covid-19 Döneminde Uygulanan Maliye ve Para Politikaları

	<ul style="list-style-type: none"> -Düşük gelirli ve serbest meslek erbabına temel gelir desteği, hibe ve vergi ertelemeleri -İşsizlik sigorta sürelerinin geçici olarak uzatılması -Dijitalleşmeye ve yeşil enerjiye yönelik yatırım destekleri ve sübvansiyonlar -Yerel yönetimlerin ekonomilerini desteklemek amacıyla doğrudan yardımlar 	<ul style="list-style-type: none"> -Kamu kredi garantilerine erişim artırılması
Fransa	<ul style="list-style-type: none"> -Salgın sebebiyle üç bütçe değişikliği yasası -Sağlık sigortasında düzenleme yapılması ve sağlık harcamalarının artırılması -Prim ve vergi ödemelerinin ertelenmesi -Düşük gelirli, serbest meslek sahipleri ve mikro ölçekli işletmeler için doğrudan mali destekler -Zor durumdaki firmaların kamulaştırılması için ek tahsis verilmesi -Vergi kredilerinin hızlandırılmış iadesi 	<ul style="list-style-type: none"> -300 milyar euro'ya kadar firmalara kredi verilmesi -Kredi olanaklarının artırılması
İspanya	<ul style="list-style-type: none"> -Acil durum fonundan sağlık bakanlığına bütçe desteği -Kendi nam ve hesabına çalışanlar için olağanüstü yardım -Güçlendirilmiş işsizlik sigortası -İşsizlik ödeneği almayanlara geçici ödemeler -Bütçe kalemleri arasında esneklik sağlayabilmek için bütçe esnekliği -Konut kredisi ödemelerinin ertelenmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -Belli bir süreliğine İspanyol hisselerinin satışının yasaklanması -Düşük gelirlilerin mortgage ödemelerinin bir aylık ertelenmesi
Çin	<ul style="list-style-type: none"> -Özellikle hijyene yönelik mal ve hizmet üretiminde KDV'nin kaldırılması ve bir dizi vergi indirimi uygulanması -Özel sektör yatırımlarını canlandırmak amacıyla altyapı hizmetlerinin artırılması ve çeşitli sübvansiyonlar verilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -Ters repo işlemlerinin artırılması -Bir yıllık ve beş yıllık kredi faiz oranının düşürülmesi -Banka rezerv gerekliliklerinin düşürülmesi -Ters repo faiz oranının düşürülmesi -Temel hizmet üreticilerinin ve tarım kesiminin düşük faiz oranlı kredilerle desteklenmesi
Arjantin	<ul style="list-style-type: none"> -Vergi yükümlülüklerinin askıya alınması -Sosyal güvenlik primlerine yönelik muafiyetler -Servet vergisi uygulamasının getirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> -83 milyarlık döviz borcunun yapılandırılması için bankaların zorlanması -IMF ve özel tahvil sahipleri ile borç görüşmeleri hakkında müzakereler yapılması
Avustralya	<ul style="list-style-type: none"> -Virüsten etkilenen eğitim, turizm ve tarım gibi sektörlerle yönelik bütçe ödeneği ayrılması -Turizm sektöründe bazı vergi ve harçların alınmaması -Havacılık sektörüne bütçe ödeneği ayrılması -Vergi ertelemeleri ve vergi indirimleri -Vergi iadelerinin alınmasında kolaylıklar -İşletmelere hızlandırılmış amortisman imkanı -İşsizlik maaşlarına zam yapılması -İşini kaybedenlere belli miktarda yapılan ödemeler 	<ul style="list-style-type: none"> -Mükelleflere düşük faizli krediler -Nakit faiz oranının 0,25'ten 0,10'a indirilmesi -Açık artırma yoluyla piyasadan tahvil alınması
Rusya	<ul style="list-style-type: none"> -Vergi borçlarının ertelenmesi ve vergi tatili -Bazı malların ithalinde gümrük vergilerinin alınmaması 	<ul style="list-style-type: none"> -Kur riski taşıyan borçlulara yönelik önlemler -Kredi kuruluşlarına yönelik olarak geçici bir süreliğine yaptırımların uygulanmaması kararı

<ul style="list-style-type: none">-Servet vergisi uygulamasının getirilmesi-Borç geri ödemelerinde esneklik-Hijyen ürünlerinin ithalatında gümrük vergilerinin sıfıra indirilmesi-Gümrük işlemlerinde kolaylık-İşsizlik yardımlarının artırılması-KOBİ'lerin vergi ve prim ödemelerinde kolaylık sağlanması-İhracat vergisinin düşürülmesi ve bazı ürünlerde geçici kotalar uygulanması-Faizsiz kredi imkânları	<ul style="list-style-type: none">-Rusya Merkez Bankası'nın yurtiçi piyasalardan altın alımının durdurulması-Kredi faiz tutarlarının yeniden yapılandırılması-İpotek kredilerinde uygulanan risk faktörü primlerinin kaldırılması-Varlık likiditelerine ilişkin kurallarda esnekliğe gidilmesi
--	---

Kaynak: Bu tablo, belirtilen ülkelerin her biri için uygulanan politikalar analiz edilerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki önlemler de göstermektedir ki Covid-19'un olumsuz etkilerini önleme kapsamında birçok ülke maliye ve para politikalarına sarılmıştır. Ancak salgının etkilerinin bertaraf edilmesinde maliye politikalarının ağırlığının para politikalarına nazaran daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür.

ABD gibi liberal ekonominin öncüsü ve en önemli temsilcisi olarak kabul edilen bir ülke bile kriz, doğal afet, salgın hastalık gibi olağanüstü durumlarda maliye politikalarına sarılarak devletçi uygulamalarda bulunabilmektedir. Diğer ülkelerle karşılaştığımızda ABD'den çok daha devletçi olarak kabul edilen bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ABD kadar devletçi olmadığını ve maliye politikalarını uygulamada sınırlı davrandığı görülmektedir. Tablodaki çoğu ülkede alınan önlemlerin geneli maliye politikası olsa da maliye politikasıyla beraber para politikası da birçok ülkede uygulanmaktadır.

Bir para politikası aracı olarak, ekonomik darboğazların ve arz şoklarının giderilmesinde Helikopter Para Teorisi'nin etkin bir rol oynayacağını söyleyenler bulunmaktadır. Friedman (1948) tarafından geliştirilen bu kavram, aslında deflasyonist ortamlarda helikopterden herkese 1000 dolarlık banknot atılması şeklinde tarif edilen bir metafordur. Tüketicilere bir defalığına da olsa verilecek bu meblağların, onların tüketimlerini artırarak, yatırımların, üretimin ve istihdamın artmasına ve böylece ekonomik büyümenin sağlanacağına işaret etmektedir (Eryüzlü, 2020, s. 17). Yani, bu teori maliye ve para politikalarının bir arada uygulanması olarak değerlendirilmektedir. Ancak Helikopter Para Teorisi'nin en belirgin ve ayırt edici özelliği geleneksel para politikaları gibi piyasadan devlet tahvili çekilmesiyle piyasadaki likiditenin artırılması değil, piyasaya doğrudan banknot sürülmesidir (Altay, 2016, s. 2)

Covid-19 kapsamında çoğu ülkenin genişletici maliye ve para politikaları uygulamasının yanında buna ek olarak olağanüstü iktisadi önlemler de mevcuttur. Örneğin 2020 yılının sonunda Arjantin ve Rusya'nın gündeme getirdiği servet vergileri buna örnek teşkil etmektedir. Buradaki durum virüsten kaynaklı ekonomik durgunluğu gidermekle ilgili olmayıp salgın döneminde bozulan gelir bölüşümünü iyileştirmeye yöneliktir.

2020'nin Kasım ayında Rusya'nın, Aralık ayında da Arjantin'in kanunlaştırdığı servet vergisinin 2021'de uygulanmaya başlanması

beklenmektedir. Arjantin'de uygulanacak olan servet vergisinin 2,4 milyon dolar ile 36 milyon dolar arasında serveti olanlardan %2 ila %3,5 arasında bir vergi alınması beklenmektedir. Artan oranlı olan bu vergilemede servetin konusunu finansal olan ve olmayan servet unsurları oluşturmaktadır. Yani bu vergi genel bir servet vergisi niteliği taşımaktadır. Ayrıca Uruguay'da serveti bulunanlar da %5,25'lik bir vergi ödemekle yükümlü tutulmaktadır.

Rusya'daki servet vergisi ise tek oranlı olup 1 milyon rublenin üzerindeki banka hesaplarının faiz gelirini vergilendirmektedir. Vergi oranı %13 olarak uygun görülen bu vergi, finansal kuruluşlarda kayıt altında tutulan varlıkların getirisi üzerinden alınan özel nitelikli bir servet vergisi olarak tarif edilmektedir (Yılmaz, 2020). Rusya'daki servet vergisinin özel nitelikli olması, bu vergiden elde edilecek getirinin ve bu vergi ile sağlanacak adaletin düşük olacağı yönünde eleştiriler bulunmaktadır.

Küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de salgının neden olduğu ekonomik sorunların çözümünde maliye ve para politikalarına başvurulmuştur. Ekonomik sorunların çözümünde başvuru maliye politikaları; genişletici ve daraltıcı maliye politikaları şeklinde ikili tasnif edilmektedir. Genişletici maliye politikaları vergi indirimleri, vergi ertelemeleri ve kamu harcamalarının artırılmasıyla, daraltıcı maliye politikaları vergilerin artırılması ve kamu harcamalarının azaltılmasıdır. Covid-19 salgını döneminde alınan mali önlemler diğer kriz dönemlerinden ayrılmaktadır. Bu dönemde, vergi politikaları vergi indirimlerinden ziyade vergi ertelemeleri şeklindedir (Yavuz, 2020).

Maliye politikaları açısından küresel ölçekte alınan önlemler incelendiğinde üst sıralarda borç finansmanı, istihdam destekleri, vergi politikaları ve iş maliyetleri yer almaktadır (World Bank, 2021b). Finansal kesim, hanehalkı ve reel sektör olmak üzere uygulanan ekonomik önlemlerin üç kesime yöneldiği görülmektedir. Türkiye'de Covid-19'la mücadelede uygulanan kamu politikalarına Tablo 6'da yer verilmiştir. Tabloya göre, hanehalkı ve finansal kesimin desteklenmesinde likidite destekleri, borç ertelemeleri ve işsizlik ödenekleri yer almaktadır. Türkiye'de alınan önlemler; belli sektörlerde üretimin desteklenmesi ve teşvik politikaları, krizin hanehalkı ve firmalar üzerinde meydana getirdiği etkinin giderilmesinde vatandaşa destek ve istihdamı destekleme politikalarıdır.

Tablo 6. Türkiye'de Covid-19 ile Mücadelede Uygulanan Ekonomi Politikaları

Politikalar	Uygulamalar
Üretimi Destekleme Politikaları	Piyasaya üç aylık 50 milyar liralık ek likidite sağlanmıştır.
	Kredi Garanti Fonu'nun limiti iki katına çıkarılmıştır.
	İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği verilmiştir.
	KOBİ'lere yönelik devlet destekli alacak sigortası 25 milyon liradan 125 milyon liraya çıkarılmıştır.

Vatandaşa Destek Politikaları	İşsiz kalanlara ve yardım talebinde bulunan 5,5 milyon aileye 1.000 lira verilmiştir.
	Geliri 5 bin liranın altında olan 6,7 milyon vatandaşa 40 milyar lira finansman desteği verilmiştir.
	Mart-haziran ayları arasında 3 milyondan fazla kişi kısa çalışma ödeneğinden yararlanmıştır. Ücretsiz izne ayrılanlara ise aylık 1.170 lira nakdi destek sağlanmıştır.
	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılacağı açıklanmıştır.
	Gecikmeye giren kredilerin takip süresi 90 günden 180 güne çıkarılmıştır.
	Kamu bankaları vasıtasıyla 10 bin liraya kadar 6 ay geri ödemesiz ve 36 ay vadeli olarak Bireysel Temel İhtiyaç Destek Kredisi sağlanmıştır.
	Kamu bankaları normalleşme sürecine geçiş ve sosyal hayatın canlanması için "konut kredisi", "taşıt kredisi", "sosyal hayatı destek" ve "tatil destek" olmak üzere dört yeni kredi paketini hayata geçirmiştir. Birinci el/sıfır veya ikinci el konut alımlarında düşük faiz oranı ve 12 aya kadar ödemesiz dönemi olan 15 yıla varan vade ile finansman imkânı sunulmuştur.
	Yaklaşık 450 bin esnafa 8,4 milyar liralık finansman tahsisi yapılmıştır.
	120 bin firmaya 108 milyar lira finansman desteği ayrılmıştır.
Kamu bankaları aylık 5 bin liranın altında geliri olan tüm vatandaşlar için temel ihtiyaç desteği paketini devreye almıştır.	
İstihdamı Destekleme Politikaları	İşten çıkarmalar üç ay süreyle kısıtlanarak istihdam koruma altına alınmıştır.
	20 bin yeni öğretmen ataması yapılmıştır.
	İstihdamda sürekliliği temin etmek amacıyla iki aylık telafi çalışma süresi dört aya çıkartılmıştır.
Finansal Yükümlülüklerin Ertelenmesi	Tüm esnafın anapara ve faiz ödemeleri ertelenmiştir.
	Konaklama vergisi ertelenmiştir.
	Gecikmeye giren kredilerin takip süresi 90 günden 180 güne çıkarılmıştır.
	Nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri üç ay ertelenmiştir.
Sektörel Teşvik Politikaları	Perakende, AVM, demir-çelik, otomotiv, lojistik, ulaşım, sinema, tiyatro, konaklama, yiyecek-ıçecek, tekstil-konfeksiyon, organizasyon gibi salgından en çok etkilenen sektörlerin muhtasar, KDV ve SGK ödemeleri 6'şar ay ertelenmiştir.
	197 bin işletmeye 154 milyar lira finansman tahsisi yapılmıştır.

	Halkbank aracılığıyla 1 milyon 300 bin çiftçiye 27 milyar lira destek sağlanmıştır.
	İç havayolu taşımacılığında KDV oranı %18'den %1'e indirilmiştir.
	Konut sektörüne yönelik kredilendirilme desteği verilmiştir.

Kaynak: Yıldız ve Uzun, 2020, s. 36-37.

Tüm bu maliye ve para politikaları uygulamaları göstermektedir ki salgınla beraber dünya genelinde kamu harcamaları artmıştır. Üretimin yavaşladığı dönemde kamu harcamalarındaki artışı telafi edebilmek içinse birçok ülke emisyonla başvurmuştur. ABD ve birçok Avrupa ülkesi gibi Türkiye de emisyon genişlemesinin bir kısmını tahviller aracılığıyla karşılarken bir kısmını da piyasaya banknot sürerek karşılamaya çalışmıştır. Örneğin, TCMB verilerine göre 2019 yılı ile 2018 yılı arasındaki emisyon oranı farkı -1,57'dir. Yani 2019 yılında 2018 yılına göre daha az para basılmıştır ancak 2020 Mayıs ayına kadarki emisyon oranı 2019 yılının sonundaki emisyon oranına göre %60 artmıştır. Bu artışların tümünün tahvil esaslı olması çok düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmekte, bu artışların önemli bir kısmının para basılarak karşılandığı tahmin edilmektedir (Eryüzü, 2020, s. 17). Kısacası Türkiye ve birçok ülkede uygulanan genişletici maliye ve para politikalarının Helikopter Para Teorisi'yle örtüştüğü söylenebilmektedir. Ayrıca maliye politikasının ve para politikasının virüsün ekonomiler üzerindeki olumsuz etkilerini gidermede etkili olduğu belirtilebilir.

Sonuç

Bugün yaşanan gelişmeler küreselleşmenin olumsuz tarafını temsil etmektedir (Noy ve ark., 2020, s. 8-9). Şöyle ki tarihe baktığımızda veba salgınının tüm dünyaya yayılması yaklaşık 10 yıl sürmüştü, Covid-19 salgını 2 ay gibi kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılmış, sosyal ve ekonomik hayatı etkilemiştir. Krizin ekonomi üzerindeki etkilerinin hızlı (V şeklinde hızlı bir düşüş ve yükseliş) veya yavaş (U şeklinde daha derin bir düşüş ve yavaş yükseliş) geçmesine göre reel ve finansal piyasalar az ya da çok etkilenecektir. Derin bir durgunluk olmadığı sürece piyasaların fonlanması faydalı görülmektedir. Nitekim bu süreçte genişletici maliye ve para politikaları uygulanarak (kredi garantileri, gelir destekleri, vergi ve borç ertelemeleri) piyasa desteklenmektedir. Kriz piyasa kaynaklı olmadığı için salgın biter bitmez eski haline gelmesinde bir engel görünmemektedir. Normale dönüşte yaşanacak enflasyon yükselişleri ise göz ardı edilebilir.

Türkiye ve diğer seçilmiş ülke örneklerinde görüldüğü gibi salgın sonrası ekonomik daralmaların yaşandığı büyük bir durgunluk meydana gelmiştir. Bunu aşmak için Türkiye ve diğer ülkeler maliye ve para politikalarını devreye sokmuş ve bu olağanüstü dönemi en az zararlı kapatabilmek için belli başlı kamu politikaları uygulamaya koymuştur. Bu politikalarından en etkin ve en çok kullanılan ise maliye politikaları olarak göze

çarpmaktadır. Özellikle vergi indirimleri, kamu harcamalarının artırılması, destek ve hibeler salgın döneminde en çok başvurulan kamu politikalarından olmuştur.

Diğer yandan, salgının insanların yaşamlarında bir “yeni normal” oluşturması olasıdır. Normalde ekonomik aktivitelerin çoğu insanların bir araya geldikleri mekânlarda gerçekleşmektedir. Fakat bu “yeni normal” tüketicilerin davranış kalıplarını değiştirebilir. İnsanların bir araya geldikleri restoran, alışveriş merkezi, futbol maçı, kuaför, kafe gibi vb. yerlere olan talep kalıcı olarak değişiklik gösterebilir.

Ayrıca Covid-19, ekonomi-politik ve sosyo-ekonomik açıdan bazı kavramların (rekabet yerine dayanışma, iklim değişikliği, sürekli ekonomik büyümenin gerekli olup olmadığı, vatandaşlık geliri/evrensel temel gelir) yeniden gündeme gelmesini ve tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Son olarak denilebilir ki adil gelir bölüşümü kavramı yine karşımıza çıkmaktadır. 21. yüzyılda düşük ve orta gelir grubuna ait ülkelerde her yıl önlenebilir bir hastalık olan tüberkülozdan milyonlarca insan ölürken, Covid-19 salgınının yüksek gelir grubuna ait ülkelere yayılmasıyla birlikte alınan önlemler, önemli ve ciddi bir konu olan gelir bölüşümünde adaletin tekrar düşünülmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Adrian, T. (2020). Monetary and Financial Stability During the Coronavirus Outbreak. IMF Blog, 11 March. <https://blogs.imf.org/2020/03/11/monetary-and-financial-stability-during-the-coronavirus-outbreak>, (Erişim Tarihi: 08.07.2020).
- Aktan, C. C., ve Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*. 2(42). ss.1225-1230.
- Altay F. (2016). Helikopter Para: Mevcut Parasal Genişleme Politikası İle Kıyaslama. Konya: *Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu*.
- Apte, A., Khawam, J., Regnier, E., Simon, J. (2016). Complexity and Self-Sustainment in Disaster Response Supply Chains. *Decision Sciences*. 47(6). ss.998-1015.
- Araz, O. M., Choi, T. M., Olson, D., Salman, F. S. (2020). Data Analytics for Operational Risk Management. *Decision Sciences*. 51(6). ss.1316-1319.
- Baldwin, R. (2020). The Supply Side Matters: Guns Versus Butter, COVID-Style. <https://voxeu.org/article/supply-side-matters-guns-versus-butter-covid-style>, (Erişim Tarihi: 30.04.2020).

- Baldwin, R. E. ve Tomiura, E. (2020). *Thinking Ahead About the Trade Impact of COVID-19*. In Richard Baldwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds.) *Economics in the Time of COVID-19*, London: CEPR Press. ss.59-71.
- Beck, T. (2020). *Finance in the Times of Coronavirus*. In Richard Baldwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds.) *Economics in the Time of COVID-19*, London: CEPR Press. ss.73-77.
- Bordo, M. D. ve Meissner, C. M. (2016). Fiscal and Financial Crises. *Handbook of Macroeconomics*. 2, ss.355-412.
- Brodeur, A., Gray, D. M., Islam, A., Bhuiyan, S. (2020). *A Literature Review of The Economics of Covid-19*, GLO Discussion Paper, No. 601, Essen: Global Labor Organization (GLO).
- Can, H. (2002). *Organizasyon ve Yönetim*. 6. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demirtaş, H. (2000). Kriz Yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 23(23). ss.353-373.
- Dornbusch, R., Park, Y. C., Claessens, S. (2000). Contagion: Understanding How It Spreads. *The World Bank Research Observer*. 15(2). ss.177-197.
- Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2020). The Impact and Policy Responses for COVID-19 in Asia and the Pacific. https://www.unescap.org/sites/default/files/COVID%20_Report_ESCAP.pdf, (Erişim Tarihi: 19.03.2021).
- Eryüzlü, H. (2020). Covid-19 Ekonomik Etkileri ve Tedbirler: Türkiye’de “Helikopter Para” Uygulaması. *Ekonomi-Maliye-İşletme Dergisi*. 3(1). ss.10-19.
- Euronews. (2020). Türkiye 100 Milyar Liralık Önlem Paketi Açıkladı, Diğer Avrupa Ülkeleri Ne Yaptı? <https://tr.euronews.com/2020/03/19/turkiye-100-milyar-liralik-onlem-paketi-acikladi-diger-avrupa-ulkeleri-ne-yapti-covid-19>, (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Fernandes, N. (2020). Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) On The World Economy. <http://webmail.khazar.org/bitstream/20.500.12323/4496/1/>

Economic%20Effects%20of %20Coronavirus%20Outbreak.pdf,
(Erişim tarihi: 19.03.2021).

Financial Times. (2020). Coronavirus Economic Tracker: Latest Global
Fallout. Financial Times, June 19, 2020.
<https://www.ft.com/content/e5879009-f451-4a54-9374-03472f2c4085>, (Erişim tarihi: 10.07.2020).

Frankel, J. A. ve Rose, A. K. (1996). Currency Crashes in Emerging Markets:
An Empirical Treatment. *Journal of International Economics*. 41(3-4). ss.351-366.

Friedman, M. (1948). Monetary and Fiscal Framework for Economic
Stability. *Essays in Positive Economics*. 38(3). ss.133-56.

Gaspar, V. ve Mauro P. (2020). Fiscal Policies to Protect People During the
Coronavirus Outbreak. IMF Blog, 5 March.
<https://blogs.imf.org/2020/03/05/fiscal-policies-to-protect-people-during-the-coronavirus-outbreak/>, (Erişim Tarihi:07.07.2020).

Gopinath, G. (2020). *Limiting the Economic Fallout of the Coronavirus with Large Targeted Policies*. In Richard Balwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds). *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*, London: CEPR Press. ss.41-47.

Gourinchas, P. O. (2020). *Flattening the Pandemic and Recession Curves*. In Richard Balwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds). *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*, London: CEPR Press. ss.31-40.

Ichino, A., G. Calzolari, A. Mattozzi, A. Rustichini, G. Zanella, & M. Arnelli. (2020). Transition Steps to Stop Covid-19 Without Killing the World Economy. VoxEU.org, 25 March. <https://voxeu.org/article/transition-steps-stop-covid-19-without-killing-world-economy>, (Erişim Tarihi: 08.07.2020).

Investing.com (2020). Küresel Ekonomik Göstergeler. <https://tr.investing.com/?ref=www>, (Erişim Tarihi: 30.05.2020).

Ivanov, D. (2020). Predicting the Impacts of Epidemic Outbreaks on Global Supply Chains: A Simulation-Based Analysis on the Coronavirus Outbreak (COVID-19/SARS-Cov-2) Case. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. 136. ss.1-14.

- Kaminsky, G. L., Reinhart, C. M., Vegh, C. A. (2003). The Unholy Trinity of Financial Contagion. *Journal of Economic Perspectives*. 17(4). ss.51-74.
- Kash, T., ve Darling, J. (1998). Crises Management: Prevention, Diagnosis and Intervention. *Leadership and Organization Development Journal*. 19(4). ss.179-186.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*. 41(1). ss.1-17.
- Kovoor-Misra, S., Clair, J. A., Bettenhausen, K. L. (2001). Clarifying the Attributes of Organizational Crises. *Technological Forecasting and Social Change*. 67(1). ss.77-91.
- Lustig, N. and Mariscal, J. (2020). *How COVID-19 Could Be Like the Global Financial Crisis (or Worse)*. In Richard Baldwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds.) *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*, London: CEPR Press. ss.185-191.
- McKibbin, W. and Fernando, R. (2020). The Economic impact of COVID-19. In Richard Baldwin, Beatrice Weber di Mauro (Eds.) *Economics in the Time of COVID-19*, London: CEPR Press. ss.45-53.
- Mishkin, F. S. (2001). *Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies*. Washington, DC: NBER Working Paper, No: 8087.
- Noy, I., Doan, N., Ferrarini, B., Park, D. (2020). Measuring the Economic Risk of Covid-19. *Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers*. 3. ss.1-16.
- OECD. (2020). *Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience*, May 19, 2020. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis, (Erişim Tarihi: 30.03.2021).
- OECD. (2021). <https://data.oecd.org/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).
- Okumus, F. ve Karamustafa, K. (2005). Impact of An Economic Crisis Evidence From Turkey. *Annals of Tourism Research*. 32(4). ss.942-961.

- Önder, İ. (2009). Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. (42). ss.12-25.
- Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2009). *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Richardson, B. (1994). Crisis Management and Management Strategy: Time to “Loop the Loop?” *Disaster Prevention and Management*. 3(3). ss.59–80.
- Sherman, E. (2020). 94% of the Fortune 1000 are seeing coronavirus supply chain disruptions: Report. *Fortune*, 21 February. <https://fortune.com/2020/02/21/fortune-1000-coronavirus-china-supply-chain-impact/>, (Erişim Tarihi: 08.07.2020).
- Sönmezay, N. (2014). *Finansal Krizlerin Bulaşıcılığı Ve Gelişmekte Olan Ülke Örnekleri: Türkiye Uygulaması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- TCMB. (2020). *Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2020*. Sayı: 30, Ankara.
- The Core Team. (2020). *The Economy*. <https://core-econ.org/the-economy/book/text/0-3-contents.html>, (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Uruş, A. F. (2019). Finansal Krizler Sonrası Uygulanan Regülasyonlar ve Etkinliği. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 26(1). ss.33-48.
- Vakıfbank. (2020). Sermaye Piyasası Kurulu Onaylı İhraççı Bilgi Dokümanı Güncelleme Metni. 3 Aralık 2020, [https://www.vakifbank.com.tr/documents/duyular/2020/300420204%20%20SPK%20Onayl%C4%B1%20\(%C4%B0BD%20G%C3%BCncelleme%20Metni\).pdf](https://www.vakifbank.com.tr/documents/duyular/2020/300420204%20%20SPK%20Onayl%C4%B1%20(%C4%B0BD%20G%C3%BCncelleme%20Metni).pdf), (Erişim Tarihi: 22.03.2021).
- World Bank. (2021a). <https://data.worldbank.org/>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).
- World Bank, (2021b). Workbook: SME-COVID-19. https://dataviz.worldbank.org/views/SMECOVID19/Overview?:embed=y&:isGuestRedirectFromVizportal=y&:display_count=n&:showAppBanner=false&:origin=viz_share_link&:showVizHome=n., (Erişim tarihi: 15.03.2021).

- Yapı Kredi Bankası. (2020). Yatırımın Günlük Rotası-Piyasalara Genel Bakış (Rapor). 17 Mart 2020, <http://www.ykprivate.com.tr/media/pdf/2521/view>, (Erişim Tarihi: 30.04.2020).
- Yavuz, H. (2020). Türkiye’de COVID-19’la Mücadelede Alınan Kamu Maliyesi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi, Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. https://sesam.sakarya.edu.tr/sites/sesam.sakarya.edu.tr/file/covi19_kamu_maliyesi_tedbirleri.pdf, (Erişim Tarihi: 16.08.2021).
- Yıldız, M. ve Uzun, M. M. (2020). Koronavirüsle Mücadelede Kriz Yönetimi Ve Kamu Politikası Yapımı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), <https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R165.pdf>.
- Yılmaz, B. E. (2020). Rusya ve Arjantin Yüksek Serveti Vergiliyor. 7 Aralık 2020, <https://www.binhanelifyilmaz.com/rusya-ve-arjantin-yuksekserveti-vergiliyor/>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

Extended Abstract

In broad terms, a crisis refers to an unplanned event that arises from an internal or external environmental element of an organization or country, that threaten people physically or mentally, that cause the bankruptcy of companies, and that jeopardize the viability of entities trying to cope with the crisis by using normal management procedures. This phenomenon, which emerges suddenly and cannot be predicted by its nature, requires an effective intervention system and a strong management understanding. In addition to its negative side, it also has a positive side in that it creates new opportunities and involves a serious learning process. In accordance with the definition of crisis, the Covid-19 pandemic is a socio-economic crisis that emerged suddenly and unexpectedly spreading from local to the whole globe. Although it does not have economic origin [caused by natural factors (health)] it has serious effects and consequences on the societies and economies of the country.

Covid-19 has led to many negative effects on economies as well as health systems and health expenditures. During this epidemic, many countries have made large amounts of public expenditure to combat with the pandemic, prevent the epidemic and treat the infected patients. During this period, unforeseen health expenses such as oxygen cylinders, masks, test and diagnostic kits, which were much needed by the states, began to burden the economies.

Many people had to take unpaid leave with the closure of many workplaces or the transition to working at certain hours. Similar to the slowdown in production and the continuation of consumption, people's unpaid

leave did not affect their consumption, and consumption for basic goods and services continued to increase. In this process, it has become inevitable for states to help individuals who have to quit their jobs or take unpaid leave. Providing such supports in a period when real production has drastically dropped is likely to place burden on the budget, the effects of which will be felt more clearly in the future.

In this context, the study consists of two parts. In the first part, the role and impact of the Covid-19 pandemic in the economy is discussed theoretically. The second part focuses on the macroeconomic impact of pandemic in the context of the selected countries and Turkey's economy and fiscal and monetary policies taken by governments to minimize the negative effects of the epidemic period.

As it is seen after the outbreak, Turkey and other selected countries experienced a major economic recession. To overcome this extraordinary period, Turkey and other countries have put fiscal and monetary policies into operation. Among these policies, fiscal policies stand out as the most effective and used one. In particular, tax reductions, increasing public expenditures, support and grants were among the most used public policies during the epidemic period.

What is happening today represents the negative side of globalization. Therefore, when we look at the history, it took about 10 years for the plague epidemic to spread all over the world, while the Covid-19 epidemic spread all over the world only in 2 months, affecting social and economic life. Real and financial markets will be affected more or less depending on the rapid (a V-shaped rapid fall and rise) or slow (a deeper U-shaped drop and a slow rise) passing of the effects of the crisis on the economy. As long as there is no deep recession, funding the markets is considered beneficial. As a matter of fact, in this process, the market is supported by applying expansionary fiscal and monetary policies (loan guarantees, income supports, tax and debt postponement). Since the crisis is not caused by the market, there is no obstacle to its recovery as soon as the epidemic is over. Inflation increases that will be experienced in returning to normal can be ignored.

On the other hand, it is possible that the epidemic will create a "new normal" in people's lives. Normally, most of the economic activities take place in places where people come together. However, this "new normal" can change the behavior patterns of consumers. The demand for places such as restaurants, shopping malls, football matches, hairdressers, cafes, etc. where people come together may change permanently.

In addition, Covid-19 requires that some concepts (solidarity instead of competition, climate change, whether continuous economic growth is necessary, citizenship income / universal basic income) should be brought to the agenda again and discussed in terms of economy-politics and socio-economic aspects. Finally, it can be said that the concept of fairness in income distribution comes up again. In the 21st century, while millions of people die of tuberculosis, which is a preventable disease, in low and middle-income

countries every year, the measures taken with the spread of the Covid-19 epidemic to high-income countries clearly reveal that fairness should be rethought in income distribution, which is an important and serious issue.